
Litteraturgranskningar

Hans Mouritzen: *Finlandization: Towards a General Theory of Adaptive Politics*. Aldershot 1988: Avebury.

Hans Mouritzens avhandling *Finlandization: Towards a General Theory of Adaptive Politics* gör ett närmast bedövande intryck. Den är stringent skriven med en påfallande uppfinningsrikedom. När jag först tog mig an boken trodde jag att den skulle vara mer svårgenomtränglig än den sedan visade sig vara. Uppläggningen med många små kapitel kunde lett till en fragmenterad förståelse, men det flyter, med vissa undantag, rätt så naturligt. Flera saker som hotat drunkna i textmassan i längre kapitel lyfts på det här sättet fram.

Avhandlingen handlar om politisk adaptation, ett studieobjekt som har sin upprinnelse i James Rosenaus studier av *linkages* mellan inrikes- och utrikespolitik från slutet av 60-talet.

Rosenau influerades av organismmetaforen och problemet formulerades som en enhets (i detta fallet staten) förmåga att anpassa sig till förändringar i omgivningen.

Utifrån de förändringar som beslutsfattarna reagerar på konstruerade Rosenau en typologi. Om reaktionen gäller både externa och interna förändringar kallades det för *preservative*. En orientering som innebär responsivitet för endast externa förändringar kallade Rosenau för *acquiescence* och enbart för interna dito för *intransigent*. En orientering som inte innebär någon respons överhuvudtaget, förutom i förhållande till det egna värdesystemet, kallade Rosenau för *promotive*.

Det är *acquiescence* som utgör föremålet för Mouritzens intresse. För att betona att det är en medveten aktivitet kallar han det för *adaptive acquiescence* (AA). Det undersöker Mouritzen i tre fall: Danmark från 1935 till ockupationen 1940, från ockupationen till regeringens avgång i augusti 1943 och Sverige 1940–

43. Finland undersöks ej, som man skulle kunna tro av titlen, utan undersökningen gäller fenomenet finlandisering.

I förhållande till Rosenau gör Mouritzen huvudsakligen två modifieringar. För det första preciserar inte Rosenau aktören vid adaptation. Istället för att tala om stat, regering eller t o m samhälle, använder Mouritzen begreppet regim, som definieras som:

...constituted by its public commitment to a set of values – its regime identity (often ideological values), its general autonomy, and its control over territory and resources. (s 30)

Abstraktionsmässigt befinner sig begreppet mellan stat och regering. "Stat" får lätt en reifierande karaktär och gör det svårt att hantera de ofta flytande värden som adaptationen gäller, menar Mouritzen. I förhållande till regering är regim tidsmässigt mer utsträckt; Mouritzens intresse är inte enstaka beslut av anpassning, utan längre tidsperioder (*eras*). Ett regeringskifte behöver alltså inte innebära ett regimskifte.

Den andra förändringen är att basera typologin på regimens *value-account* istället för dess *responsiveness* som hos Rosenau. Anledningen till den förändringen är de svårigheter som Steve Smith hade att använda Rosenaus utgångspunkt vid en undersökning av adaptation.

Värdeförändringar i den externa omgivningen kan vara positiva, negativa, balanserade eller obetydliga. Om regimen utsätts för negativa värdeförändringar i sin externa omgivning och är beredd att acceptera vissa värdeförluster för att bevara andra mer grundläggande värden är det *adaptive acquiescence*.

Mouritzen diskuterar olika typer av värden och antar att regimen ser dem ordnade i en värdehierarki. Generell defensiv makt, d v s förmåga att motstå yttre influenser, och generell

offensiv makt, d v s förmåga att påverka den yttre omgivningen, ses som generella värden. Förutom att upprätthålla den egna regimidentiteten ses också kontroll över territoriet och befolkningens välfärd som regimvärden.

Som jag förstått det är de generella värdena överordnade de andra, men när Mouritzen senare går igenom de olika fallen framstår regimidentiteten som det viktigaste. Det är nu inte så märkligt, då ju Mouritzen ser regimen som aktör, men det leder till vissa problem, framför allt för det danska fallet under ockupationen. Visserligen kunde den danska regeringen upprätthålla delar av regimidentiteten, och relationerna med tyskarna hanterades som utrikespolitik genom danska UD. Men ändå hade stora delar av regimen defensiv makt (*basic autonomy*) gått förlorad. Nåväl, invändningarna här har möjligen som underförstådd kontext begrepp som "stat" och "suveränitet", något som ju Mouritzen vill undkomma. Frågan är emellertid om inte dessa begrepp kommer så att säga smygande in bakvägen igen; särskilt som offensiv – defensiv makt utvecklats i anslutning till begreppet stat. Eftersom defensiv makt antas ha högsta prioritet (s 49), blir då frågan vad *det* egentligen innebär för regimen (och hur det förhåller sig till regimidentiteten). Som jag ser det tycks regimidentiteten vara det överordnade värdet i Mouritzens fallstudier.

Resten av första delen av avhandlingen ägnar Mouritzen åt att definiera *adaptive acquiescence* och diskutera olika strategier vid AA. I den andra delen går Mouritzen igenom de empiriska fallen och i den tredje försöker han förklara dessa genom att konfrontera dem med två idealtypiska modeller: *tension-adaptation* och *power-balance*. Till detta läggs en diskussion av ad hoc-förklaringar av fenomen som idealtyperna inte förklarar. I den fjärde delen tar Mouritzen upp förklaringar till varför AA stabiliseras och varför det kan vara svårt för regimen att ta sig ur det beroendeförhållande som AA innebär. Diverse faktorer till en sådan tröghet (inertia) diskuteras. Femte och sjätte delen slutligen ägnas slutsatser (kap 32 kan med fördel läsas som en inledande sammanfattning), andra fall som kunde kvalificera

som AA (t ex Finland efter 1945) och de metodologiska problem som Mouritzen haft. Bl a diskuteras frågan om idealtyperna är så starkt påverkade av just dessa fall att det blir ett cirkelresonemang. Mouritzen konstaterar, som han själv säger lite fariseiskt, att så inte bör vara fallet. Och så verkar det också vara, då flera hypoteser inte bekräftas. Jag vill här koncentrera mig på vissa delar; förutom definitionen och dess implikationer, också strategierna och idealtyperna. Slutligen ska jag säga lite om inertiaperspektivet.

Men först alltså definitionen som redan berörts något. Med *adaptive acquiescence* menar Mouritzen: (1) att regimen är under press från sin omgivning och att dess basala regimvärden hotas; (2) att regimen anpassar sig (vilket kräver viss autonomi – se ovan); (3) att anpassningen gör intrång på deklarerade regimvärden; samt (4) att dessa eftergifter tolereras i utbyte mot bevarande av mer grundläggande värden. Vid AA skapas inga nya värden. Värdeförhållandet (*value account*) till omgivningen är alltså negativt. Detta accepteras på ett uppgivet sätt (kap 6).

Mouritzen går sedan vidare och gör två avgränsningar

Dels behöver AA inte nödvändigtvis innebära eftergifter gentemot en aktör, utan kan ske till omgivningen mer diffust (det gäller tex ekonomiska "eftergifter"). Men Mouritzens studie gäller AA visavi en aktör. Dels kan anpassningen ske direkt eller indirekt; det sistnämnda innebär att eftergifterna ges till en aktör som uppfattas som ens allierade mot en annan aktör som man upplever som ett hot. Mouritzen avgränsar sig här till direkt adaptation. Motaktören kallas för *concession-receiver* (CR).

Bl a till följd av dessa avgränsningar blir det inte så många fall av AA som Mouritzen kan studera. Faktum är att det hela smalnar av mer än man kan förvänta sig i början; titeln är ju effektiv. När jag läst första delen började jag fundera på om inte t ex Sveriges förhållande till EG skulle kunna analyseras som AA, men jag insåg ganska snart att Mouritzen inte skulle tyckt det. Och det av två skäl. Dels är förändringarna inte (enbart) negativa utan balansera-

de eller positiva. Och för det andra skiljer inte regimidentiteten i Sverige och inom EG sig åt i en sådan utsträckning att det skulle kunna kvalificera sig som ett fall av AA. Detta tycker jag styrker det tidigare sagda om att regimidentiteten egentligen är det överordnade värdet i Mouritzens studie.

Vidare diskuterar Mouritzen de olika strategier som är relaterade till AA. I själva begreppet ligger att kärnan i AA är eftergifter (concessions). Det är den dominerande strategin, men det finns olika strategier för att försöka minska eftergifterna. En är *non-commitment*, d v s att försöka att vara neutral i förhållande till de dominerande makterna. För Danmark och Sverige spelade detta naturligen en stor roll. En annan strategi som användes, men som inte tycks ha varit så framgångsrik, var att arbeta genom NF, samt betona vikten av avspänning och medling (*strategy of détente and mediation*). En viktig strategi var *counterweight*, som både kan vara militär (avskräcka från anfall) eller civil (mobilisera folkligt stöd för regimen etc). För det fjärde användes vad Mouritzen kallar för *bastion-strategy*, som går ut på att knyta samman flera värden genom att föra dem till en princip som man försöker göra klart att man inte på villkors vis kan överge. Det är alltså ett sätt att undvika att ge djävulen lillfingret eller, som Mouritzen uttrycker det, hamna på eftergiftsbranten (*slope of concessions*).

Det är synd och samtidigt lite förvånande att Mouritzen inte diskuterar de olika strategierna utifrån den litteratur om internationellpolitiska strategier som finns. Schellings diskussion i *Strategy of Conflict* om hur svaga aktörer genom att binda sig (*commitment*) kan påverka mycket starkare aktörer hade med fördel kunnat relateras till t ex bastionstrategin. Bastionstrategin kan ses som exempel på ett strategiskt drag i Schellings mening, där jag påverkar motaktören genom att ändra hans uppfattning om mitt eget agerande. Till skillnad från *non-commitment*, som syftar till att ha så stort manöverutrymme som möjligt genom att vänta och se, begränsar ett *commitment* handlingsutrymmet. Paradoxalt kan svaghet vara styrka, menar Schelling, då strategin gör att

motaktören måste svara på ett utspel där den svagare satt gränserna för en uppgörelse. Om då den starkare vill få igenom något måste denne acceptera att gå den andre till mötes. Istället för den vanliga katt-och-råtta leken blir det en Tom och Jerry-variant.

Samtidigt är det viktigt att påpeka att Schelling talar om *commitment* i betydelsen att binda sig till en viss handlingslinje, och alltså inte har samma betydelse som *commitment* har hos Mouritzen där det handlar att binda sig vid en viss aktör. AA är alltså en bundenhet vid en starkare aktör. I den relationen kan sedan den svagare aktören använda sig av Schellings *commitment* för att påverka den starkare. Eftersom Schelling inte diskuterar den bundenhet som är Mouritzens utgångspunkt, kunde Mouritzen också bidragit till den schellingska diskussionen. Som Mouritzen visar är Schellings *commitments* svåra i ett AA-förhållande. Mouritzen kunde alltså bidragit till att göra Schellings *commitment* kontextbundet och också pekat på de antaganden som Schellings diskussion bygger på.

Naturligtvis kräver en schellingsk *commitment*-strategi att de två aktörernas förhållande inte är helt anarkiskt. Sådana tillfällen verkar emellertid vara ovanliga. Som Mouritzen själv påpekar bygger AA på att båda aktörerna visar återhållsamhet och finner ett slags *modus vivendi* så att i varje fall aktörernas kärnvärden erkänns.

Även ett förhandlingsteoretiskt perspektiv vore intressant. AA involverar säkert en hel del förhandlingar i sig. Perspektivet kan också anläggas på AA-förhållandet självt; det skulle kunna analyseras som *bargaining*. Mycket av förhandlingsteorin har en maktsymmetrisk utgångspunkt. Sedan har man lagt till maktspekter, men dessa har ofta karaktären av just *tillägg*. Mouritzen har med *adaptionsteorin*, speciellt AA, den motsatta utgångspunkten (*maktasymmetri*) och kunde möjligen använt förhandlingsteorin som tillägg till denna. I kritiken av Rosenaus *adaptions*-begrepp påpekar Mouritzen att det begreppet har sin grund i interdependensdiskussionen, och han menar att Nikolaj Petersens begrepp är mer tidsneutralt och därför av större relevans för Mouritzens

undersökning. Men kanske är Mouritzens adaptionsbegrepp för okänsligt för interdependenta aspekter. Visserligen verkar Mouritzen mycket medveten om dessa aspekter (se ovan om *modus vivendi*), men de teoretiseras ej, varken som "tillägg" till adaptionsperspektivet eller som en integrerad del av perspektivet. Interdependens verkar vara en viktig aspekt på alla tre nivåerna, *modes of adaptation* såväl som strategier och taktiker.

I den tredje delen utvecklar Mouritzen två idealtyper, *power-balance* och *tension-adaptation*. Dessa relateras till både "normala" förhållanden och AA. Båda idealtyperna är influerade av Goldmanns diskussion av svagare aktörers makt. Under normala förhållanden befinner sig den svagare aktören i samma förhållande till de båda starkare aktörerna. Mouritzen gör här ett antagande om "begränsad" bipolaritet, då det är förhållandet mellan regimen viktiga motaktörer som avses, medan systemet i sin helhet (möjligen) kan ha en annan struktur.

Om spänningen stiger mellan de starkare aktörerna bör detta påverka både regimen offensiva och defensiva makt. Dels får regimen ökat "marknadsvärde" och kan därför spela ut motaktörerna mot varandra (Goldmanns neutralismhypotes). Detta resonemang om ökad offensiv makt bygger på antagandet att den svaga aktören har vissa strategiska resurser som intresserar de starkare. Dels blir regimen mer utsatt – minskad defensiv makt – men det troliga är att den inte går in i ett AA-förhållande, utan försöker hålla sig utanför (non-commitment). Detta sätt att anpassa sig till omgivningen är exempel på balanserad adaptation. Resonemanget om spänningsnivåns betydelse vid ungefärlig maktbalans prövas inte i studien, utan ska ses som en relief till diskussionen vid AA.

Vid AA, dvs vid icke-balans i maktavseende, är det inte troligt att neutralismhypotesen håller menar Mouritzen, eftersom den svagare parten redan är uppbunden vid en aktör. Samtidigt är risken för att den starkare aktören (*concession-receiver CR*) ska försöka få kontroll över regimen i förebyggande syfte liten (*pre-emption*). Om spänningen ökar vid AA är

det troligt att aktören kommer att utsättas för mer precisa och mindre förhandlingsbara krav, samtidigt som de kommer att vara mer begränsade (Mouritzen kallar det för disciplinering av regimen). Regimen kommer att utan tveksamhet gå med på CR:s krav. En maktbalansförändring till fördel för CR vid AA innebär att regimen "marknadsvärde" minskar, dvs den offensiva makten minskar. Även den defensiva makten minskar då regimen utsatt för CR ökar. I detta finns ett tidsperspektiv. Om trenden är att CR ökar i makt stärks AA och vice versa. Tidsperspektivet är viktigt för Mouritzen, speciellt i samband med diskussionen kring inertia.

För att summera några av Mouritzens resultat. *Tension-adaptation-type*: Hypotesen att förmågan att spela ut motaktörerna mot varandra vid höjd spänning inte gäller under AA bekräftades i alla tre fallen. Neutralismhypotesen gäller alltså inte vid AA. Hypotesen att kraven på regimen blir mer precisa och specifika när spänningen stiger bekräftades också. Även hypotesen om minskad risk för *pre-emption* fann stöd, menar Mouritzen, som alltså inte vill se ockupationen av Danmark som en förebyggande åtgärd (i varje fall inte riktad mot regimen). Hypotesen att regimen kommer att svara snabbt på krav från CR vid ökad spänning stämde i stort i de danska fallen, medan Sveriges agerande vid midsommar 1941, i och med krigsutbrottet mellan Tyskland och Sovjet, var mer tvekan än man kunde vänta sig.

Balance of power type. Hypoteserna om minskad defensiv och offensiv makt vid maktbalansförändringar prövades ej direkt av Mouritzen. Däremot prövades hypotesen om minskad betoning av non-commitment, vilket fann stöd i det svenska fallet medan bilden är mer oklar när det gäller Danmark. Perioden september 1939 – april 1940 användes strategin visserligen mindre ofta, men inte så lite man hade anledning att förvänta sig. Inte ens i och med ockupationen 1940 upphörde den danska regeringen att använda strategin.

Hypotesen att AA stärks när CR:s makt ökar fick stöd – det Mouritzen kallar för *sliding down the slope of concessions*, medan den inte fick stöd när det gällde regimen försök att

klättra upp för "eftergiftsbranten". Frågan varför det är svårare att ta sig ur ett AA-förhållande, än att hamna i ett, ser Mouritzen som en viktig iakttagelse från fallstudierna som han följer upp i diskussionen kring tröghetsfaktorer.

Sammantaget menar Mouritzen att medan spänningsnivån under normala omständigheter antagligen är en viktig dynamisk faktor, är den generellt inte det vid AA, d v s spänningsförändringar påverkar AA-förhållandet och regimen agerande i liten utsträckning. Däremot är maktbalansen en dynamisk faktor i förhållande både till graden av AA samt de strategier och taktiker som användes (spänningsnivån är en dynamisk faktor bara vad gäller taktiker). Maktbalansfaktorn är *prime mover* avslutar Mouritzen.

Här blir både styrkan och svagheten i Mouritzens perspektiv klart. Eftersom han är intresserad av längre tidsperioder, och har konstruerat sina begrepp, som regim, era etc, utifrån detta, blir strukturella faktorer, som maktbalans etc, viktiga. Däremot blir det svårare att hantera situationella faktorer, med ett bibehållet teoretiskt fokus. Lite lättare hade det möjligen blivit om de två typerna relaterats till varandra (som Mouritzen också är inne på, s 244). De två tycks ju i hög grad korrelerade. När maktbalansen förändras bör detta föra med sig att spänningen stiger. Förändringar i spänningen kan ses som kriser i förhållandet mellan aktörerna till följd av maktförändringar. Om det accepteras skulle alltså spänningsnivåtypen ses som komplement till maktbalanstypen, istället för att ges samma teoretiska status.

Som nämndes ovan visade det sig svårt för regimen att klättra upp för eftergiftsbranten när CR:s makt minskar. För att förklara det diskuterar Mouritzen utförligt olika typer av inertia. Kognitiva och institutionella faktorer samt etablerade intressen uppmärksammas såväl i den externa och interna omgivningen som inom regimen själv. Dessa faktorer kan vara fördröjande men kan inte sätta igång en förändringsprocess; de faktorerna är istället desamma som för AA i sig, d v s makt- och spänningsförändringar.

Även byråkratisk inlärning och egenintressen i utrikesförvaltningen spelar en roll. Detta är intressant eftersom det innebär en nyansering av rationalitetsantagandet som är grundläggande för Mouritzens uppfattning av adaptation. Överhuvudtaget är det lite oklart hur tröghetsfaktorerna kan (ska) relateras till rationalitetsantagandet. Är det så att dessa faktorer helt uppfattas av regimen? Kan de ändra dem? Är de intresserade av det och hur ska det gå till? Eller innebär tröghetsfaktorerna ett perspektivskifte, där rationalitetsantagandet måste kvalificeras; i så fall vad innebär det för Mouritzens studie i sin helhet?

Mouritzen ägnar ett stort utrymme åt inertiaperspektivet. Och som han själv säger är det intressant och viktigt att se på vilket sätt AA själv är en förklarande faktor genom att ta upp feedbackprocesser. Trots det blir det i slutändan inte så mycket av det hela. Maktbalansförändringar är de viktigaste faktorerna både vid rutschandet nerför liksom klättrandet upp för eftergiftsbranten. Möjligen kunde Schelling även här haft något att bidra med, då han diskuterar svårigheterna med att *undo commitments*. Båda aktörerna har bundit sig och måste finna en väg ur problemet utan att förlora ansiktet. Mouritzen menar ju t ex att permittrafikens upphörande fördröjdes av att den svenska regeringen samtidigt förhandlade med de västallierade om ett handelsavtal. Det fick inte se ut som trafiken upphörde som en följd av svenska eftergifter, nu mot Väst. Regeringen ville undvika att hamna i ett nytt AA-förhållande med Väst. Även den inrikespolitiska kritiken av trafiken kan ha spelat en roll. Också Tyskland behövde en *face-saving device* för att slippa förödmjukelse. I samband med det danska regeringens svårigheter att klättra upp för eftergiftsbranten påpekar Mouritzen att den danska regeringen var rädd att tyskarna skulle uppfatta en uppmjukning av AA som förödmjukande och leda till "desperata" åtgärder, särskilt som den tyska armén stod på dansk jord. Detta fundamentala faktum tycks vara huvudanledningen till den danska regeringens svårigheter. Därmed är man också tillbaka till problemet med vad *basic autonomy* egentligen är för regimen.

Sammanfattningsvis har Mouritzens avhandling varit mycket läsvärd. Flera recensioner har hoppats att boken ska få sin rättmätiga uppmärksamhet. Det är bara att instämma.

Mikael Spång

Rolf Ejvegård: *Vad är demokrati?*
Stockholm 1991: Ordfronts förlag.

I en på sin tid berömd ordväxling från 1644, förklarade ärkebiskopen, att sanningen icke avgjordes av röstpluraliteten, varvid Johan Skytte frågade vem som då skulle avgöra.

Det finns anledning att upprepa frågan till Rolf Ejvegård efter att ha läst hans senaste bok *Vad är demokrati?* där han försöker utreda titelfrågan och diskutera möjliga definitioner av begreppet. Han avvisar folksuveräniteten som en god demokratidefinition och förespråkar istället en som är av naturrättslig art. Det finns alltså vissa grundläggande saker som är rätt, helt oavsett formella majoritetsbeslut i politiska institutioner. Denna idé om rätt är demokratiens kärna och bör, menar författaren, avspeglas i demokratidefinitionen. Han vänder sig mot den rättspositivistiska traditionen och menar att demokrati inte bör definieras formmässigt, utan innehållsmässigt. I stället för att definiera demokrati som ett styrelseskick bör den förstås som ett utopiskt tillstånd i en sammanslutning där människor åtnjuter optimal frihet.

Motsättningen mellan naturrätt och folksuveränitet bygger bland annat på att majoriteten kan ha "fel". Majoritetsbeslut kan på ett eller annat sätt visa sig stå i motsättning till demokratiens idé. Därför bör majoritetsprincipen förkastas.

Det är emellertid få som hävdar att majoritetsbeslut är en absolut garanti för att "bästa" beslutet väljs. Flertalet kan otvivelaktigt missförstå sina egna intressen eller bortse från etiskt begrundade argument till fördel för privat kortsiktig vinning. I stället rättfärdigas majoritetsregeln på andra, ofta pragmatiska grun-

der, t ex att vi erfarenhetsmässigt vet att majoritetsregeln bäst motsvarar de krav vi ställer på en beslutsregel, trots de brister den trots allt har. Problemet är nämligen, som Johan Skytte påpekade, att beslut måste fattas på något sätt i gemensamma angelägenheter när vi inte är eniga, och vi känner inte till något bättre sätt. En annan vanlig motivering är dessutom att det ligger ett värde i sig att styra sig själv, oavsett om andra i en viss mening skulle kunna göra det bättre. Eftersom Ejvegård inte bemöter denna typ av argument känns det som om öppna dörrar slås upp med full kraft i boken. På vilket sätt beslut ska fattas i Ejvegårds demokrati framgår inte. I stället gör han det enkelt för sig och blandar på klassiskt manér ihop sin egen underbara utopiska värld med majoritetsprincipens brister i den grå vardagen.

Ejvegård gör fel, enligt min mening, genom att han försöker fånga in alltför mycket i demokratibegreppet. Han är inte ensam. När jag för en tid sedan var på Empire-utställningen på Nationalmuseum, kunde jag inte låta bli att reagera på att rösten i en dia-presentation av Empire-epoken karakteriserade kvinnornas klädsel som demokratisk, eftersom den var enklare och lättare än tidigare epokers. Ejvegård skulle säkert försvara denna betydelse av demokrati. Han försöker nämligen fånga alla livets sidor i begreppet. Industriell och ekonomisk demokrati är självklara ingredienser, men han stannar inte där. Med demokrati avser han "ett system som ger oss ett drägligare liv, som gör att vi har det bra, som gör oss lyckligare och som får oss att trivas" (s 193). Med detta synsätt vinner han emellertid föga. Tvärtom skapar det endast förvirring. Handlar inte människors lycka om något annat (eller åtminstone om något mer) än demokrati? I så fall kan väl demokratibegreppet få reserveras till ett något mer begränsat område.

En precisering av vad som egentligen avses med demokrati lämnas inte. Detta ställs heller inte i utsikt, tvärtom. Redan i inledningskapitlet meddelas att någon färdig eller slutgiltig definition inte kommer att ges. Senare i boken motiveras ställningstagandet med att demokratiens dynamiska natur innebär att det inte kan finnas någon som har monopol på uttolk-

ningen av demokrati. Denna ödmjuka inställning till problemets svårighet är kanske lovvärd, men lämnar läsaren i en svår sits. Vad är det egentligen för något han ska ta ställning till? Hur rättfärdigas demokrati om det inte någorlunda klart framgår vad det är? Särskilt anmärkningsvärt är det att Ejvegård går till angrepp på vad han kallar den nypositivistiska begreppsförvirringen och hävdar att bara den som behärskar sin definitionslära och tillämpar den på de begrepp man använder vet vad han talar om, men inte själv definierar det mest centrala begreppet i boken.

Det närmaste läsaren kommer en precisering, utöver fragmentariska ställningstaganden i den löpande texten, är att Ejvegård stöder den första av följande tre grundbetydelser: 1) ett utopiskt tillstånd i en sammanslutning, t ex ett land där alla åtnjuter optimal frihet; 2) ett styrelseskick (ett medel); samt 3) en sammanslutning. Den sista definieras ostensivt. Den första är överordnad (förutsätter) de båda andra och betecknar, säger författaren, verklig demokrati, medan de övriga är demokratin som byråkrati. Den är ett uttryck för demokratin som idé, till skillnad från demokrati som styrelseform och som statsbildning.

Den centrala poängen i boken är att demokrati inte gärna kan definieras med utgångspunkt från den andra grundbetydelsen eftersom det inte är möjligt att avgöra om ett styrelseskick är demokratiskt utan att använda en måttstock som ligger utanför styrelseskicket (konstitutionen) i sig. Den måttstocken är vad Ejvegård kallar demokrati i den första grundbetydelsen. Det står naturligtvis författaren fritt att göra detta ställningstagande, men frågan är om Ejvegårds modell är att föredra framför en mer utbredd syn. Det är vanligt att definiera demokrati som t ex majoritetsbeslut, men att motivera och rättfärdiga demokrati med något som ligger utanför demokratins former. Det kan vara jämlikhetsprinciper, effektivitetsvärden, frihetsvärden eller något annat. Rättfärdigandet i sig behöver emellertid inte vara *demokratin* och därmed en bättre definition än vad demokrati som styrelseskick är. Dessutom behöver rättfärdigandet (eller, om

läsaren så önskar, demokratins idé) inte alls ha med utopier att göra.

Till bokens förtjänster hör den kritiska granskningen av Hans Kelsen och Olof Petersson (maktutredningen). Hit hör kritiken av åtskillnaden mellan "är" och "bör", kritiken av metoder som begränsar sig till studiet av skrivna författningar samt såväl det önskvärda som det möjliga i att spåra en grundnorm. Kritiken mot märkliga och förvirrande definitioner av decentralisering och påståenden om att decentralisering nödvändigtvis har med demokrati att göra tillhör också bokens goda sidor.

Författaren för också fram oro för och kritik mot den starka ställning som nypositivismen har i maktutredningen och över huvud taget i svensk statsvetenskap. Kritiken är emellertid stundtals alltför raljant. Ett exempel: "Vet han inte att han är nypositivist (vet Petersson det?) så är det nog inte mycket bevänt med hans forskarmödor." (s 36-7) Ett annat exempel: "Ett sådant resonemang är logiskt problematiskt, men vi har ju redan konstaterat att logik inte är nypositivistens starka sida." (s 56) Tomma fraser som dessa slår enbart tillbaka mot författaren själv. Tyvärr riskerar det att ta udden ur berättigad och intressant kritik. Komiskt blir det dessutom när Ejvegård mitt i sin glödande positivismkritik bemödar sig om att nämna antalet referenser Olof Petersson har till Hans Kelsen när han vill visa det inflytande denne har haft på Petersson i *Metaforenas makt*. (En motsvarande operation på Ejvegårds referenser skulle knappast spegla hans förebilder.)

Till svagheter i den kritiska granskningen hör också att författaren målar upp vad jag uppfattar som en icke rättvisande bild av det han sedan kritiserar. Denna retoriska taktik är ofta effektiv, men har förstås inget att göra med en seriös prövning av argument i en vetenskaplig diskussion.

Ejvegård är dock bättre på att kritisera, än att själv konstruera alternativ. Jag har sympati för flera av de budskap som Ejvegård försöker förmedla i boken, t ex att demokrati förstås olika i olika tider och kulturer, samt att statsvetenskapen också har en viktig uppgift i normativt laddade demokratiproblem och att vi

varken kan eller bör försöka undfly dem. Problemet är dock att han inte själv gör något för att bidra till ökad förståelse för demokrati genom t ex tids- eller kulturöverbrygningar eller bidrar med intressanta argument angående de grundläggande värderingarna i ett demokratiskt samhälle. De två sista kapitlen i boken, "Demokratins historia" och "Demokratins etik", är en stor besvikelse. Här kunde man förväntat sig de bidrag författaren så entusiastiskt efterlyst i tidigare kapitel. Tyvärr är de alltför ytliga för detta.

Det är oklart vilken läsekrets Ejvegård vänder sig till. Å ena sidan får jag intryck av att avsikten är att locka en bred skara av allmänt samhällsintresserade svenskar. För detta talar den breda uppläggnings och de pedagogiska exemplen från framför allt fotboll och trafik. Flera av dessa belyser utmärkt resonemangets poänger. Å andra sidan ger t ex de avsnitt som ägnas maktutredningen och *Metaforernas makt* intryck av att boken är avsedd som ett polemiskt inlägg i en vetenskaplig debatt, vilket trots allt begränsar den tänkbara läsekretsen. I synnerhet som författaren behandlar begrepp som nypositivism som något självklart och allmänt känt. Denna läsekrets kan dock förväntas kräva mer djuplodning för att känna sig nöjda.

På bokens omslagssida står det att *Vad är demokrati?* fyller ett tomrum i svenskt tänkande kring demokrati och har förutsättningar att bli lika klassisk som Alf Ross bok *Varför demokrati?* Tillåt mig tvivla. Boken är alltför ojämn och oklar, stundtals rent utav förvirrande, för att kunna vinna sådan framgång.

Ingvar Mattson

Göran Rosenberg: *Friare kan ingen vara – Den amerikanska idén från revolution till Reagan*. Stockholm 1991: Norstedts.

I boken *Friare kan ingen vara – Den amerikanska idén från revolution till Reagan*, är

journalisten och författaren Göran Rosenberg på jakt efter de idéer som format det amerikanska samhället. Friheten är, enligt Rosenberg, det centrala i det amerikanska idéarvet, dess *raison d'être*. I tolv kapitel lyfts den amerikanska frihetens olika dimensioner fram och skapar tillsammans en genomträngande bild av ett Amerika som annars ofta kännetecknas av förenklingar och missuppfattningar. Göran Rosenberg var under fyra år i slutet av 80-talet stationerad som Sveriges Televisions korrespondent i USA. Det är dessa år, präglade av resor, möten och intryck, som tillsammans med en omfattande referenslitteratur bildar underlag för boken. Med hjälp av sina personliga erfarenheter och sin omfattande läsning lyckas Rosenberg med sitt syfte att "skapa ett rum vid sidan av det dagliga nyhetsbruset".

En grundläggande tanke hos Rosenberg är att det förgångna ständigt lever i samtiden. Sin utgångspunkt tar Rosenberg i de tänkare som med sina idéer gav upphov till den amerikanska revolutionen och som sedan dess satt sin prägel på den amerikanska historien. Benjamin Franklin, Thomas Paine, George Washington, John Adams, James Madison, Alexander Hamilton och inte minst Thomas Jefferson närvarar hela tiden i boken med sina diskussioner om individens frihet och självstyrelse, om författningens utformning, om maktindelning och den federala statens roll i politiken. På ett ställe i boken sammanför Rosenberg Thomas Jefferson och Ronald Reagan i ett samtal om frihet och självstyrelse. Reagan har precis hållit ett av sina sista tal som president på det av Jefferson grundade University of Virginia och i sitt tal refererar till Jefferson och hans tids idéer. Det är en intressant och underhållande dialog mellan två inte helt jämbördiga intellektuella, där den återuppstående Jefferson får chansen att modifiera bilden av sig själv och sina idéer. Rosenberg visar här på ett skickligt sätt hur de amerikanska grundarnas filosofiska idédiskussioner mer än vad vi i regel antar sätter sin prägel på amerikansk politik.

Rosenberg varvar sina nedslag i historien med erfarenheter och intryck från åren som journalist i USA. Det är en svår teknik som

Rosenberg visar sig behärska med den äran. Boken kan i detta avseende ses som en skicklig komposition, som bidrar till ökad förståelse, inte bara av ett motsägelsefullt Amerika utan även för motsägelsefullhetens historiska rötter. Även om Rosenberg tycker om sitt USA drar han sig inte för att skildra det negativa som realiserandet av frihetens idéer medfört. Fattigdomen, arbetslösheten, den sociala utslagningen, de svartas getton (där Rosenberg ser arvet från slaveriet), inskränktheten och fanatism närvarar som en motvikt till möjligheterna och drömmarna som den amerikanska frihetsmyten varit med om att skapa.

På en av sina många resor genom USA hamnar Rosenberg i Calvert City, Kentucky, där han träffar Gim Dosset. Dosset, som är döende i lungcancer efter att ha rengjort kemiska tankvagnar under en stor del av sitt liv, driver den lilla mannens kamp för rättvisa mot det maktfullkomliga bolaget. Enligt Dosset skulle allt vara bra om bara folket, "the local people", själva fick bestämma om skatter, aborter, skolan, miljön, bolagens utsläpp. I Gim Dosset ser Rosenberg den amerikanska frihetens paradox:

Gim Dosset kommer att kämpa intill sista andetag mot det bolag som sannolikt har dödat honom och, intill samma sista rosslande andetag, för den frihet som gjort detta möjligt. (...) Myten löser paradoxen i Gim Dossets liv och världsbild. I Amerika har individen, inte staten, givits makten och möjligheterna, och därmed är det också individen som måste bära ansvaret och den eventuella skulden för att ha missbrukat eller förskingrat dem(s 26)

På den individuella friheten följer med andra ord risken att misslyckas, men även förutsättningarna för framgång. Rörlighet och överoptimism är centrala inslag i den amerikanska frihetsmyten. Rosenberg jämför Amerika med Europa. Där den europeiska människan åtminstone tidigare ville veta sin plats i tillvaron, strävade amerikanen efter att överskrida gränser, inte att förvalta traditioner.

Rosenberg menar alltså att det är friheten som är det centrala i det amerikanska idéarvet.

Bokens samtliga kapitel tar sin utgångspunkt i dessa idéer om individens rätt att bestämma över sig själv, tro på vad man vill, det lokala samhällets rätt att hävda sin autonomi gentemot den federala makten etc. Rosenbergs diskussion om det amerikanska frihetsbegreppets ursprung och kopplingar till den fysiska naturen och därmed också till filosofen John Locke är intressant. Det var ju till Amerika och inte Europa som den engelske 1600-talsfilosofen förlade sitt tänkta naturtillstånd. Ingen stat eller några samhälleliga lagar reglerade samspelet mellan individerna. Hennes liv styrdes bara av "Naturens fundamentala lag, att Människan så långt möjligt bevara". Ur denna naturlag, som Locke härledde människans ursprungliga rätt till liv, frihet och egendom, hämtade de amerikanska revolutionärerna sin inspiration. Människans naturliga rätt till liv, frihet och egendom legitimerade ett amerikanskt frigörande från den engelska överhögheten. Det var alltså i Amerika och inte på Lockes hemkontinent Europa som dessa idéer fick en konkret, revolutionär innebörd.

Helt klart, menar Rosenberg, påverkade den amerikanska kontinentens materiella dimensioner tänkandet hos de amerikanska grundarna. En fråga som man kan ställa här är på vilket sätt de olika materiella förutsättningarna i Europa respektive Amerika påverkat de olika kontinenternas idéarv. Har förutsättningarna för ett självständigt medvetande varit större i Amerika än i Europa? Har det, åtminstone i begynnelsen, obegränsade amerikanska fysiska rummet också givit ett större utrymme för idéer? Rosenberg ser här skillnaden mellan Europa och Amerika: "En verklighet som under normala omständigheter hade framkallat besvikelse, cynism och, i sista hand, klasskamp, berövas i flykten västerut sin relevans. Republikens ideal väntar alltid bortom nästa bergkam eller flodkrök. Det är idéerna som ritat kartan, inte materien"(s 191).

I kapitlet "Frihetens stat" diskuterar Rosenberg den amerikanska författningens tillkomst. Det är ett ur statsvetenskaplig synvinkel intressant kapitel, där en rad klassiska politiska frågor ventileras. "Det korta steget från revolution till konstitution är Amerikas vikt-

gaste och mest fascinerande" skriver Rosenberg. Under denna tidsperiod ägde en omvärdering av politikens möjligheter och människans natur rum och det var här man tog steget från folkmakt till konstituerande makt. En av de centrala motsättningarna i utformandet av den amerikanska författningen gällde lokal makt och autonomi ställd mot centralmaktens behov av handlingskraft och inflytande. Vilka möjligheter fanns att konstruera en regeringsmakt som både var stark och samtidigt begränsad? Rosenberg ställer här Hamiltons vision om den starka staten mot Jeffersons försvar för den lokala makten. I historieskrivningen framstår Jefferson som segrare, men Rosenberg lyfter även fram Hamiltons idéer som varande de som byggde imperiet och stormakten USA. Över huvud taget så nyanserar Rosenberg bilden av denna för USA så avgörande period och visar på den amerikanska konstitutionens inbyggda motsägelsefullhet.

I slutet av kapitlet om frihetens stat lämnar Rosenberg 1780-talet för att bege sig till Washington DC sommaren 1987 och firandet av tvåhundraårsjubileet av den amerikanska konstitutionens födelse. Samtidigt som man firar pågår utskottsfröhen i Iran-Contrasaffären och Rosenberg ser i dessa förhör spår efter de decennier som formulerade den amerikanska idén: "Den rödtonade utskottssalen tillhandahöll denna sommar det slagfält där den politiska makten i USA, med jämna mellanrum under civiliserade och våldsfria former, slår sig i stycken. Presidenten vet det. Kongressen vet det. USA:s grundlagsfäder vet det – och ler. Förhören i Washington är deras bidrag till firandet av republikens födelse"(s 137).

Med stilistisk skicklighet jobbar sig Rosenberg igenom den amerikanska historien, varvat med bilder från Reagans och Bushs USA; från de första religiösa väckelserörelserna till lobotomerad lycka i Jimmy Swaggarts tevesända predikan, från George Washingtons isolationism till USAs deltagande i Kuwaitkriget, från slaveriet till de svartas getton, osv. I slutet av sin bok blickar Rosenberg framåt. Han ser de nationella problemen, fattigdomen, de ofrentliga skolornas förfall, USA:s sjunkande

konkurrenskraft, men tror inte så mycket på en starkare centralmakt som lösning på problemen. Tvärtom så betonar Rosenberg stärkandet av delstaternas makt på bekostnad av den federala makten. Det är på delstatsnivå som det politiska nytänkandet i USA äger rum idag menar Rosenberg och det är till det lilla perspektivet som han sätter sina förhoppningar. Vad USA behöver är visioner som starkt bejakar den individualistiska traditionen och som förutsätter ett livskraftigt civilt samhälle. För att den individuella friheten i Amerika ska överleva krävs det, enligt Rosenberg, att individen "ges makten över sitt liv och sitt samhälle, att förvalta eller missbruka". Kanske är det så att den amerikanska frihetsmyten håller på att blekna?

Friare kan ingen vara är en lärorik och underhållande bok. För den som vill veta mycket om det motsägelsefulla Amerika är boken att rekommendera.

Kristian Sjövik

Karl Molin: *Omstridd neutralitet. Experternas kritik av svensk utrikespolitik 1948–1950*. Stockholm 1991: Tiden

I den partipolitiska debatten om internationella frågor betonas ofta vikten av samförstånd och nationell enighet kring utrikespolitiken. Eftersom utrikes- och säkerhetspolitiska frågor i sista hand kan vara avgörande för statens fysiska existens förväntas politikerna lägga "partikäbblet" åt sidan och utforma politiken på strikt sakpolitisk grund. Att försöka vinna inrikespolitiska fördelar i utrikespolitiska frågor anses i högsta grad klandervärd.

Men i praktiken är det orimligt att anta att politiska partier frivilligt skulle avstå från att försöka erövra röster från andra partier för något så vagt och mångtydigt som "nationens bästa". Skälen till partiernas återhållsamhet i utrikespolitiken är snarare att kravet på samförstånd reducerar deras möjligheter att politi-

sera utrikesfrågorna. Inget parti vill riskera att förlora röster genom att framstå som splittrare av den nationella enigheten i dessa frågor.

Det inrikespolitiska spelets betydelse för utrikespolitikens utformning är temat för historiedocenten Karl Molins bok *Omstridd neutralitet. Experternas kritik av svensk utrikespolitik 1948–1950*. Molin säger sig vilja belysa två aspekter av denna problematik. För det första ”de säkerhetspolitiska tjänstemännens självständiga och kritiska hållning till den politiska ledningen” i Sverige åren efter andra världskriget. För det andra ”de inrikespolitiska faktorernas betydelse för regeringens initiativ till förhandlingar om ett skandinaviskt försvarsförbund”.

Molin beskriver relationen mellan säkerhetspolitikens tjänstemän och deras politiska huvudmän som en konflikt angående stats-tjänstemännens lojalitet. Skall tjänstemännen ytterst tjäna landets i laga ordning tillsatta styrelse eller skall de tjäna en mer abstrakt storhet som ”nationen” eller ”samhället”? En tredje möjlighet är att utgå från den sk kaderförvaltningens ideal, där tjänstemännen tjänar ”saken”, dvs det samhällsmål deras organisation är satt att förverkliga. Svaren på dessa frågor betingar naturligtvis vilken grad av handlingsfrihet de enskilda säkerhetspolitiska tjänstemännen har i t ex deltagandet i den inhemska opinionsbildningen i utrikes- och säkerhetspolitiska frågor.

Dåvarande utrikesminister Östen Undén betonade ämbetsmännens lojalitet med den politiske huvudmannen. Detta var knappast förvånande, eftersom de säkerhetspolitiska tjänstemännens politiska uppfattningar oftast skilde sig från socialdemokratins. Redan Rickard Sandler hade som utrikesminister konstaterat att i Arvsfurstens palats var det bara han själv och vaktmästaren som röstade på socialdemokraterna.

På vilket sätt skilde sig tjänstemännens och experternas uppfattning om den svenska utrikespolitiken från de politiska beslutsfattarnas? Vilka möjligheter hade de att utöva inflytande över utformningen av den svenska utrikespolitiken? Molin urskiljer först en grupp centralt placerade tjänstemän som var starkt

kritiska mot den svenska utrikespolitiken. I spetsen för denna grupp återfanns diplomaten Sven Grafström, överbefälhavaren Helge Jung och ambassadör Erik Boheman. Grafström och Jung förde utförliga dagböcker, vilka utgör Molins viktigaste källmaterial.

Molin beskriver dessa kritikers ”program” för en annorlunda svensk utrikespolitik i tre huvudpunkter. För det första var den svenska neutralitetspolitiken moraliskt och ideologiskt tveksam. För det andra var den militärpolitiskt hindersam, eftersom den försvårade förmånliga krigsmaterielleveranser från västmakterna. För det tredje menade kritikerna att Undén m fl hade en övertro på neutralitetens fredsbevarande förmåga. I stället förespråkade de en politik byggande mera på avskräckning (med USA i bakgrunden) och mindre på avspänning och samexistens.

Vilka metoder använde dessa kritiker i sina försök att påverka den svenska utrikespolitiken? I rollen som *rådgivare* konstaterar Molin att kritikerna genom brev till politikerna sökte övertyga dem om den militärpolitiska nödvändigheten av en viss västvänlighet. I ändringsförslag till tal och anföranden försökte de inympa mera av antikommunism. Försöken beskrivs dock som föga lyckosamma. I rollen som *opinionsbildare* var kritikernas möjligheter än mer begränsade. Att offentligt kritisera regeringens politik var inte tänkbart. I stället ägnade sig kritikerna åt lobbyverksamhet bland politikerna. Överbefälhavare Jung gav råd till två försvarsstabsofficerare som författade en bok med titeln ”För Nordens Frihet”. Vid *implementeringen* av den svenska politiken agerade kritikerna genom att i samtal med företrädare för andra stater motivera den svenska neutralitetspolitiken med andra argument än de som beslutsfattarna brukade åberopa. T ex så åberopades Finlands utsatta ställning i betydligt större utsträckning av kritiker-na än av politikerna. Det förekom också över-slätningar och antydningar om att neutralitetspolitiken kunde överges, om så krävdes och om priset blev bra.

Sammantaget konstaterar Molin att tjänstemännen vid flera tillfällen bröt mot normen om lojalitet mot den politiska ledningen för att

i stället agera utifrån normen om "statens" eller "nationens" bästa. Kritikernas förmåga att annat än i detalj påverka politikens utformning förefaller dock ha varit högst begränsad.

Det andra temat i Molins studie är de inrikespolitiska faktorernas betydelse för regeringens initiativ till förhandlingar om ett skandinaviskt försvarsförbund. Molin driver där den kontroversiella tesen att inrikespolitiska motiv låg bakom regeringens beslut att 1948 lansera idén om ett skandinaviskt försvarsförbund. Bakgrunden var den oroväckande händelseutvecklingen i Europa (Pragkuppen i Tjeckoslovakien, slutandet av Bryssel пакten mellan Storbritannien, Frankrike och Benelux-länderna, VSB-pakten mellan Finland och Sovjetunionen) vilken fick krigsriskerna att framstå som akut. De borgerliga partierna tog visserligen avstånd från Herbert Tingstens och Dagens Nyheter's krav att Sverige skulle ansluta sig till en västallians, men socialdemokratin fruktade att de borgerliga partierna i stället skulle föra fram förslag om utvidgat nordiskt försvarssamarbete. Därigenom skulle regeringen förlora initiativet i den utrikespolitiska debatten. Om förslaget dessutom skulle visa sig attrahera väljarkåren skulle socialdemokratin tvingas välja mellan att ansluta sig till förslaget, och därmed lida en prestigeförlust, eller att i 1948 års valrörelse tvingas inta en defensiv linje i utrikespolitiken.

För att föregripa en sådan utveckling, menar Molin, framförde socialdemokratin i april 1948 förslaget om ett skandinaviskt försvarsförbund, ett förslag som partiledningen på förhand visste inte var genomförbart. Socialdemokraternas oro att hamna i ett ofördelaktigt opinionsläge förklarar också varför regeringen valde att gå in i renodlade förhandlingar med Norge och Danmark om ett försvarsförbund, trots att utgången på förhand var känd hos den politiska ledningen. Även här bygger analysen främst på dagboksmaterial från de inblandade beslutsfattarena.

Molin har valt att i sin bok behandla ett mycket stort antal frågeställningar och infallsvinklar. Förutom problematiken kring experternas och tjänstemännens generella inflytande över den svenska utrikespolitiken och de

inrikespolitiska motiven bakom försvarsförbunds-förhandlingarna diskuterar Molin även omvärldens bild av den svenska utrikespolitiken och de säkerhetspolitiska tjänstemännens världsbild. Ett helt kapitel ägnas dessutom åt Dag Hammarskjölds syn på statstjänstemannens roll i beslutsprocessen. Med tanke på att boken endast omfattar 90 sidor blir därför innehållet spretigt och analysen tyvärr ofta ytlig.

Det hade otvivelaktigt varit bättre om Molin valt att begränsa sig till en eller två övergripande problemställningar, gärna med fokus på spelet mellan tjänstemän och beslutsfattare inom det utrikes- och säkerhetspolitiska politikområdet. Hur uppfattade beslutsfattare själva tjänstemännens kritiska inställning och försök att påverka politiken? Hur stort var deras egentliga inflytande? Vilka medel använde sig beslutsfattare av för att försöka minimera tjänstemännens inflytande? Detta är bara några av de frågor som kunde fördjupat analysen.

Bäst är Molin när han utifrån källmaterialet spekulerar kring och söker belägga vilka motiv som legat bakom regeringens utspel om ett skandinaviskt försvarsförbund. (För övrigt är boken som helhet mycket välskriven, som så ofta när historiker hållit i pennan. Här har statsvetare mycket att lära!) Oavsett om Molin har rätt eller inte argumenterar han skickligt och utan att utesluta andra motivbilder.

Att belägga motiv är som bekant problematiskt. I maj 1988 presenterade Molin vid ett seminarium på Utrikespolitiska institutet för första gången sina forskningsresultat om de inrikespolitiska motiven betydelse vid försvarsförbunds-förhandlingarna 1948-49. Ambassadör Sverker Åström hävdade vid detta seminarium att Molins tes var felaktig. I egenskap av sekreterare i den svenska förhandlingsdelegationen och nära medarbetare till Östen Undén menade Sverker Åström att de avgörande motiven var säkerhetspolitiska, och inte inrikespolitiska. Denna anekdot belyser svårigheten att belägga motiv när skriftligt källmaterial pekar i en riktning och de deltagande aktörernas utsagor i en annan.

Helhetsintrycket av Molins bok dras ner av en bristfällig korrekturläsning. Stavfelen är många och kapitel sju saknas helt, såväl i inne-

hållsförteckningen som i texten. Denna brist kan dessvärre inte undgå att inverka negativt på trovärdigheten i framställningen som helhet.

Den svenska neutralitetspolitiken har sedan 1945 starkt betingats av det kalla kriget och motsättningarna mellan stormakterna. Även om den partipolitiska uppslutningen bakom devisen "alliansfrihet i fred, syftande till neutralitet i krig", varit i det närmaste total, har oenighet och politisk strid ibland utbrutit kring enskilda inslag i den svenska utrikespolitikens utformning. Det har bl a gällt kritiken av enskilda stater, orienteringen mot tredje världen och det hemliga samarbetet med väststaterna.

När den svenska utrikespolitiken nu går in i ett nytt skede öppnas möjligheter att i större utsträckning än tidigare låta forskare ta del av hemligstämplat arkivmaterial från denna tid. De närmaste åren kommer vi därför sannolikt att få se ett flertal studier av Sveriges agerande på den internationella arenan sedan 1945. I denna flora av litteratur fyller Molins bok en plats som aptitretare, utan större djup i analysen, men med många pikanta detaljer och tankeväckande funderingar.

Ulf Bjereld